

EXTRA IN DE OCHTEND

11.00 - 13.30 uur Excursie op Schiermonnikoog
Marijke Barhorst Natuurmonumenten

Vanaf 10 uur WaddenzeeExperience WEC
Op eigen gelegenheid, tegen gereduceerd tarief

GRIEM GOUD

Zoet en Zout

PROGRAMMA ZATERDAG 27 SEPTEMBER 2025

12.45 Inloop **Werelderfgoedcentrum Waddenzee, Lauwersoog** met koffie en thee in de grote zaal. Om 13.15 uur is de opening van de dag o.l.v. dagvoorzitter Antje Postma (FFF).

LEZINGEN IN DIJKSTRA DRAISMAZAAL

13.30 **Dark Sky Park Lauwersmeer: het belang van duisternis**
Mariska Bos, Staatsbosbeheer

14.00 **Effecten van inundatie op woelmuizen en roofvogels in het Lauwersmeer**
Nico Beemster, Alteburg & Wymenga

14.30 **Utfûgelje: bijna 10 jaar akkervogelbeheer langs de Friese Waddenkust**
Agrarisch Collectief Waadrâne

15.00 **Van Dwergmeeuw naar Zeearend: ruim 50 jaar broedvogels in het Lauwersmeer**
Willem van Manen, Sovon Vogelonderzoek

15.30 Pauze in de grote zaal

LEZINGEN IN DIJKSTRA DRAISMAZAAL

16.00 **Onderwaterkennis: nieuwe inzichten voor de Waddenzee (extra lange lezing!)**
Jorien Bakker, Ambassadeur Fryslân, Groningen en Wadden bij Natuurmonumenten

17.00 **Swimway Waddenzee - Hoe gebruiken vissen de Waddenzee?**
Belinda Burtonshaw, Waddenvereniging

17.30 **Bescherming van Grauwe Kiekendieven in Friesland en daarbuiten**
Almut Schlaich, Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels

18.00 Soep met broodjes

PLENAIR IN GROTE ZAAL

19.00 **Aflevering TV-serie over groene vrijwilligers 'Klik mei de Natoer'** Omrop Fryslân
Vogels van de Friese Waddenkust Meinte Engelmoer, FFF-Wadvogelwerkgroep
Beleven is Beschermen Renate de Backere, Waddenvereniging
Storymap biodiversiteit Sytske Rintjema, provincie Fryslân

20.00 tot 20.30 uur afsluitende borrel, napraten en netwerken

WORKSHOPS IN HET LESLOKAAL

13.30 **Menselijke drukfactoren en hun effecten in het Waddengebied**
Oscar Franken NIOZ, Jaap de Vlas en Meinte Engelmoer FFF

14.30 **Wie het kleine niet eert, is het grote niet waard. Verwonder je over het kleine leven in zee en meer**
Jörgen de Bruin, IVN Natuureducatie

WORKSHOPS IN HET LESLOKAAL

16.00 **Braakballen pluizen**
Neeltje Huizenga en Matty Ellens-Bos, Zoogdiervereniging

17.00 **Filmvertoning 'De lepelaar in een roerige wereld'**
Hilco Jansma, natuurfilmmaker & bioloog

EXCURSIES

13.30 **Het verhaal van het Lauwersmeer**
René ter Veer, Staatsbosbeheer

Leven in de haven, steigervissen met de Natuurschool!
Rosa Kuipers, IVN Natuurschool Lauwersoog

Ervaar vogeloase Bantpolder, veldexcursie met beheerder Natuurmonumenten
Haije Valkema, Natuurmonumenten

EXCURSIES

16.00 **Wadvogelexcursie Peazemerlannen**
Antje Postma en Willem Hoogland, FFF-Wadvogelwerkgroep

Plantenexcursie zeereep- en dijkvegetaties
Hinko Talsma en Ben Bruinsma, FFF / FLORON

AVONDEXCURSIE

Om 20.30 uur, dus na de officiële afsluiting, kun je nog een avondexcursie doen. Deze eindigt rond 22.00 uur.

Zaklampvissen
Merel Zweemer, FFF

Schemerexcursie naar vogelakker in Lioessens
Agrarisch Collectief Waadrâne

Peazemerlannen bij nacht
Jan de Boer en Adriaan de Langen, It Fryske Gea

Nachtvlinderexcursie
Gerrit Tuinstra, Landschapsbeheer Friesland

Extra in de ochtend

EXTRA'S

Parallel aan het programma in het Werelderfgoedcentrum is er een Grien Goud-wandelexcursie om de westpunt van **Schiermonnikoog** door Natuurmonumenten. Speciaal voor vrijwilligers en belangstellenden op dit prachtige Waddeneiland!

Daarnaast kun je als bezoeker van Grien Goud op eigen gelegenheid en tegen betaling meedoen met de WaddenzeeExperience van het Werelderfgoedcentrum in Lauwersoog.

11.30 - 13.30 uur

EXCURSIE SCHIERMONNIKOOG, WANDELING OM DE WEST

Marijke Barhorst Natuurmonumenten

We wandelen om de westpunt van het eiland. Onderweg zien we vogels in de westerplas en bijzondere planten op de kwelder bij het rif en in de duinen. Ook vertel ik iets over de geschiedenis van het eiland en over hoe het gebied aan de westkant van het eiland is ontstaan. We starten om 11 uur bij Informatiecentrum Het Baken in het dorp en eindigen daar ook.

**De excursie duurt 2,5 uur. Denk aan wandelschoenen.
Max. 20 personen**

Vanaf 10.00 uur

WADDENZEE-EXPERIENCE WEC (WERELDERFGOEDCENTRUM WADDENZEE)

Locatie van de Friese Vrijwilligersdag is dit jaar het gloed-nieuwe WEC (Werelderfgoedcentrum Waddenzee). Het is mogelijk om – **voorafgaand aan het programma en op eigen gelegenheid** – tegen gereduceerd tarief (12,50, normaal 22,50) een bezoek te brengen aan het WEC en op die manier het Waddengebied op een nieuwe manier te beleven. Het WEC is geopend vanaf 10.00 uur.

Meer informatie is te vinden op

[Ontdek het WEC – Dé Experience over de Waddenzee](#)

Om van de korting gebruik te maken is het wel nodig via Grien Goud je ticket te bestellen en meteen te betalen. Alleen op vooraf gekochte kaartjes is de korting van toepassing. Het kaartje is vervolgens op de dag zelf af te halen bij de kassa.

Lezingen in Dijkisma Draismazaal

13.30 - 14.00 uur

DARK SKY PARK LAUWERSMEER: HET BELANG VAN DUISTERNIS

Mariska Bos, Staatsbosbeheer

We nemen je mee in het ontstaan van het Dark Sky Park Lauwersmeer en het belang van duisternis.

Echte duisternis, de afwezigheid van kunstlicht, is op veel plaatsen in de moderne wereld een zeldzaamheid geworden.

Terwijl het belang voor dier, plant en mens groot is. Tijdens deze lezing nemen we je (figuurlijk) mee in het donkerte van het Lauwersmeer.

14.00 - 14.30 uur

EFFECTEN VAN INUNDATIE OP WOELMUIZEN EN MUIZEN ETENDE ROOFVOGELS IN HET BOEZEMGEBIED LAUWERSMEER

Nico Beemster, Alteburg & Wymenga

Het Lauwersmeer is een boezemmeer, dat overtollig water opvangt uit Groningen, Friesland en Drenthe. In het winterhalfjaar kunnen grote delen van het Natura 2000-gebied geïnundeerd raken. Hoe gaan woelmuizen en de daarop foeragerende muizen etende roofvogels daarmee om? In de presentatie wordt ingegaan op langjarige bemonsteringen van woelmuizen in het gebied (1983-2001, 2015-2024) en op maandelijkse tellingen van muizen etende roofvogels. .

14.30 - 15.00 uur

UTFÔGELJE: BIJNA 10 JAAR AKKER-VOGELBEHEER LANGS DE FRIESE WADDENKUST

Agrarisch Collectief Waadrâne

Waadrâne is een Agrarisch Collectief met ruim 185 leden in de noordelijke kuststrook tegen de Waddenzee dat meewerkt aan de bescherming van boerenlandvogels. Maar hoe zit het akkervogelbeheer in elkaar? En wat doen deze Friese akkerbouwers in dit gebied voor de akkervogels? En wat bereiken ze ermee? In deze lezing hoor je er alles over.

15.00 - 15.30 uur

VAN DWERGMEEUW NAAR ZEEAREND: RUIM 50 JAAR BROEDVOGELS IN HET LAUWERSMEER

Willem van Manen, Sovon Vogelonderzoek

Sinds de afsluiting van de Lauwerszee in 1969 volgen vrijwilligers en professionals de ontwikkelingen van de broedvogelpopulaties in het Lauwersmeergebied. En waar in de beginjaren allerlei pioniers zoals meeuwen, sterns en plevieren floreerden, werden deze opgevolgd door weide-, riet en moerasvogels. Met de komst van natuurlijk bossen ontdekten ook bos- en struweelsoorten het gebied. Willem van Manen geeft ons een inkijkje in deze boeiende ontwikkelingen de afgelopen (ruim) 50 jaar: van Dwergmeeuw tot Zeearend!

Lezingen in Dijkma Draismazaal

16.00 - 17.00 uur

ONDERWATERKENNIS: NIEUWE INZICHTEN VOOR DE WADDENZEE (EXTRA LANGE LEZING)

Jorien Bakker, Ambassadeur Fryslân, Groningen en Wadden bij Natuurmonumenten

Eind maart jl. zijn de eindresultaten gepresenteerd van het wetenschappelijke onderzoeksproject Waddenmozaïek op een eindsymposium in Groningen samen met het project Swimway. Beide projecten richten zich op het beter begrijpen van de onderwaternatuur in de Waddenzee. De afgelopen eeuw verdwenen haaien, roggen, dolfinen, oesterriffen en uitgestrekte zeegrasvelden uit de Waddenzee. In Waddenmozaïek is onderzocht hoe we de biodiversiteit in de delen van de Waddenzee die altijd onder water staan weer kunnen vergroten. Natuurmonumenten werkte in Waddenmozaïek samen met Rijkswaterstaat en onderzoekers van het NIOZ en de Rijksuniversiteit Groningen. De uitkomsten van de onderzoeken vinden momenteel hun weg naar beleidsmakers in en rond de Waddenzee, maar zijn zeker interessant en leuk voor onze vrijwilligers. Nu al nieuwsgierig naar de uitkomsten van Waddenmozaïek? Lees dan vooral de [special van De Levende Natuur](#)

17.00 - 17.30 uur

SWIMWAY WADDENZEE, HOE GEBRUIKEN VISSEN DE WADDENZEE?

Belinda Burtonshaw, Waddenvereniging

Hoe gebruiken vissen de Waddenzee? Wanneer is welke vis waar – en waarom? In deze lezing ontdek je hoe de Waddenzee fungeert als cruciale schakel in de levenscyclus van vissen, vergelijkbaar met de Flyway voor trekvogels. Aan de hand van voorbeelden van vissen uit verschillende visgilden zie je hoe soorten de Waddenzee gebruiken. Ook delen we de nieuwste inzichten uit het project Waddentools Swimway Waddenzee en leer je waarom kennis essentieel is voor beheer en bescherming.

17.30 - 18.00 uur

BESCHERMING VAN GRAUWE KIEKENDIEVEN IN FRIESLAND, NEDERLAND EN DAARBUITEN

Almut Schlaich, Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels

De Grauwe Kiekendief is een zeldzame roofvogel die in grootschalige landbouwgebieden op de grond broedt. In Nederland komt de soort vooral voor in Groningen maar ook de Friese akkerbouwgebieden spelen een belangrijke rol. Omdat de jongen vaak nog niet zijn uitgevlogen voor dat de oogst begint worden de nesten beschermd door medewerkers en vrijwilligers van 'Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels'. Onderzoekster Almut Schlaich vertelt ons meer over de bescherming in het broedgebied en neemt ons mee op reis naar de Afrikaanse overwinteringsgebieden.

Workshops in het Leslokaal

13.30 - 14.30 uur

MENSELIJKE DRUKFACTOREN EN HUN EFFECTEN IN HET WADDENGEBIED: FOCUS GASWINNING

Oscar Franken (NIOZ), Jaap de Vlas en Meinte Engelmoer (beiden FFF)

Deze interactieve lezing richt zich op de menselijke activiteit in het Waddengebied – een internationaal erkend natuurgebied. Toch vinden er allerlei activiteiten plaats zoals de aanleg van kabels, visserij, baggeren en gaswinning. Als voorbeeld vertelt Jaap de Vlas over de meer dan 30 jaar monitoring aan de effecten van gaswinning op Oost-Ameland. Oscar Franken zal het belang van grootschalige bemonsteringscampagnes van de wadbodem benadrukken, zowel in het kader van gaswinning als van andere menselijke drukfactoren. Daarnaast zal besproken worden hoe die verschillende drukfactoren gezamenlijk bekeken moeten worden om hun echte impact op de Waddennatuur beter in kaart te brengen.

Max. 40 personen

14:30 - 15.30 uur

WIE HET KLEINE NIET EERT, IS HET GROTE NIET WEERD. *VERWONDER JE OVER HET KLEINE LEVEN IN ZEE EN MEER*

Jörgen de Bruin, IVN Natuureducatie

Zowel het zoute water van de Waddenzee als het zoete water van het Lauwersmeer barst van het leven. M.b.v. microscopen en binoculaires gaan we op zoek naar het bijzondere onderwaterleven in zoet en zout water. Verwonder je over de prachtige vormen van kiezelwieren en plankton. Maar ook de wat grotere dieren uit het zoete en zoute water komen voorbij. Ontdek hoe zij leven en hoe zij aan hun eten komen.

Max. 16 personen

16:00 - 17.00 uur

BRAAKBALLEN PLUIZEN

Neeltje Huizenga en Matty Ellens-Bos, Zoogdiervereniging

De Zoogdiervereniging heeft 2025 uitgeroepen tot het jaar van de woelmuis. Dé woelmuis bestaat natuurlijk niet. In Nederland leven wel vijf soorten woelmuizen. Algemene soorten zoals de veldmuis, maar ook de zeer zeldzame noordse woelmuis. Door het uitpluizen van (kerk)uilbraakballen kom je te weten welke muizen er in een gebied voorkomen. Al vele jaren verzamelt de Zoogdiervereniging met hulp van kerkuilwerkgroepen en vele vrijwilligers, in het kader van NEM Muizen, verspreidingsgegevens en veranderingen daarin van (spits)muizen aan de hand van braakballen. Het vergt enige oefening om de verschillende muizensoorten in de braakballen te leren herkennen. Probeer het zelf een keertje uit tijdens deze workshop!

Max. 20 personen

17:00 - 18.00 uur

FILMVERTONING 'DE LEPELAAR IN EEN ROERIGE WERELD'

Hilco Jansma, natuurfilmmaker & bioloog

Beleef de betoverende reis van de lepelaar tijdens de filmvertoning 'De lepelaar in een roerige wereld', een indrukwekkende natuurdocumentaire van bioloog en filmmaker Hilco Jansma. De film laat zien hoe onze wereld verbonden is met die van lepelaars. De reis van de lepelaar start op het wad van Schiermonnikoog, een onmisbare kraamkamer voor deze soort. De film neemt je vervolgens mee in de reis van de lepelaar langs de kusten van Normandië, rondom de Pyreneeën, boven droge Spaanse hoogvlaktes tot aan de Banc d'Arguin in Mauritanië. Met indrukwekkende beelden en een urgente boodschap toont Jansma hoe internationale veranderingen het leven van de lepelaar beïnvloeden.

Max. 40 personen

Excursies in de middag

13.30 - 15.30 uur

HET VERHAAL VAN HET LAUWERSMEER

René ter Veer, Staatsbosbeheer

Tijdens deze excursie kom je alle aspecten tegen die dit gebied zo bijzonder maken. We lopen een ronde over een kade en over De Ballastplaat. We zien hier verschillende stadia van het landschap, lopen door een begrazingsgebied en ook langs een belangrijk gebied voor vogels.

We gaan met de auto naar de locatie (carpoolen).

Max. 20 personen

13.30 - 15.30 uur

LEVEN IN DE HAVEN, STEIGERVISSEN MET DE NATUURSCHOOL!

Rosa Kuipers, IVN Natuurschool Lauwersoog

Tijdens de excursie Leven in de haven ga je met de IVN Natuurschool op onderzoek uit in de haven van Lauwersoog. We gaan steigervissen en onderzoeken welke dieren zich onder en rondom de steiger bevinden. Denk aan krabben, garnalen en waterdieren. Deze excursie biedt een leuke kans om op een hands-on manier kennis te maken met het ecosysteem van de Waddenzee.

Max. 25 personen

13.30 - 15.30 uur

ERVAAR VOGELOASE BANTPOLDER, VELDEXCURSIE MET BEHEERDER NATUURMONUMENTEN

Haije Valkema, Natuurmonumenten

We gaan gezamenlijk het veld in om vogels te kijken in de Bantpolder en buitendijks bij de Waddenzee. Specifiek kijken we naar de verschillende ganzen. De excursie is zowel voor beginnende en ervaren vogelaars.

Houdt u rekening met de weersomstandigheden, neem eventueel regenkleding mee. Stevig schoeisel zoals wandelschoenen zijn aan te raden om te dragen. Neem een verrekijker of telescoop mee, de excursieleider zal een telescoop bij zich hebben.

We gaan op de fiets naar het uitkijkpunt (fietsen zijn aanwezig)

Max. 15 personen

Excursies in de middag

16.00 - 18.00 uur

WADVOGELEXCURSIE PEAZEMERLANNEN

Antje Postma en Willem Hoogland, FFF-Wadvogelwerkgroep

We gaan op de fiets naar Hoek van de Bant. Hier gaan we te voet verder om de eerste wadvogels te spotten. Vorig jaar september zijn hier maar liefst ruim 3500 vogels geteld. Waaronder grote groepen bergeenden, stormmeeuwen, bonte strandlopers, bontbekplevieren en nog veel meer. Vervolgens fietsen we een stukje verder richting Peazens. Hier gaan we de kwelder van de Peazemerlannen bezoeken. Deze kwelder laat goed zien hoe hier natuur, landschap en cultuur samenkomen. Ook hier verwachten we weer veel vogels te spotten.

Graag een verrekijker meenemen. Wij zorgen voor een fiets.

Max. 15 personen

16.00 - 18.00 uur

PLANTENEXCURSIE ZEEREEP- EN DIJKVEGETATIES

Hinko Talsma en Ben Bruinsma, FFF / FLORON

Afhankelijk van het aanbod aan planten stippelen we een leuke en interessante route uit langs de haven en dijken rond de locatie. De basaltblokken van de haven en pieren vormen een voor Nederland uniek biotoop van klifkusten met een geheel eigen flora. Ook de aangrenzende dijken herbergen typische en soms onverwachte soorten. Reken op een stevige wandeling.

Doe stevige schoenen aan.

Max. 20 personen

Plenair in Grote Zaal na het avondeten

19.00 - 20.00 uur

AFLEVERING TV-SERIE OVER GROENE VRIJWILLIGERS'KLIK MEI DE NATOER'

Deze 6-delinge serie van Omrop Fryslân gaat over het 'groene' vrijwilligerswerk in Fryslân en deze serie wordt in september en oktober uitgezonden op maandagavonden (elk uur herhaling). Zowel vrijwillige tellers, herstellende als vertellers komen hierin aan bod. We bekijken gezamenlijk een aflevering van deze inspirerende nieuwe serie.

VOGELS VAN DE FRIESE WADDENKUST

Meinte Engelmoer, FFF-Wadvogelwerkgroep

De bijdragen van natuurvrijwilligers zijn groots. Dat kunnen we keer op keer vaststellen. Ook geldt dat voor de Wadvogelwerkgroep - een werkgroep van de Fryske Feriening foar Fjildbiology. Begin dit jaar heeft de werkgroep een boek kunnen uitbrengen met resultaten van 50 jaren telwerk aan wad- en watervogels langs de waddenkust tussen Harlingen en Lauwersoog. Het boek zal aan de zaal verkrijgbaar zijn. En dat dankzij de organisaties samenwerkend in het Netwerk Ecologische Monitoring!

BELEVEN IS BESCHERMEN – HOE KUN JE BETER GEBRUIK MAKEN VAN DE NATUURLIJKE WAARDEN VAN DE WAD- DENZEE OM MENSEN TE BETREKKEN BIJ DE BESCHERMING

Renate de Backere, Waddenvereniging

Er is veel te vertellen over de Waddenzee. Als gids zijn er tal van verhalen en kennis te delen. Mensen raken meer betrokken bij hun omgeving als ze er de tijd voor nemen en er een persoonlijke connectie mee maken. Dat kan heel eenvoudig. Het programma Gastheerschap Waddenbreed vertelt het brede verhaal én zet de natuur op 1.

STORYMAP BIODIVERSITEIT

Sytske Rintjema, provincie Fryslân

Samen verzamelen we ontzettend veel gegevens over de natuur in Fryslân (en daarbuiten). Maar wat zeggen deze gegevens nu eigenlijk? De Provincie Fryslân publiceert het verhaal bij de Friese gegevens over biodiversiteit.

Excursies in de avond

20.30 - 22.00 uur

ZAKLAMPVISSEN

Merel Zweemer, FFF

De Waddenzee is een ecosysteem dat rijk is aan leven. Wist je dat je niet per se het water in hoeft om dit te ervaren? Als je in het donker met rustig weer met een felle zaklamp in het water schijnt, kun je een glimp opvangen van het leven onder water. Vissen, zeesterren, krabben, kwalen, anemonen, zakpijpen, met wat geluk kunnen we dit allemaal zien. Graag neem ik jullie mee in de rijke onderwaterwereld in de haven van Lauwersoog.

Neem een (felle) zaklamp mee. En ter info, bij een te harde noorden- of oostenwind of regen gaat het niet door. Het moet rustig weer zijn en de pontons moeten in de luwte liggen.

Max. 15 personen

20.30 - 22.00 uur

SCHEMEREXCURSIE NAAR VOGELAKKER IN LIOESSENS

Agrarisch Collectief Waadrâne

Wat leeft er op de vogelakkers in de schemering aan de Dyksterwei in Lioessens? Hier wordt in het kader van het BIMAG-project de dag- en nachtvlinders geteld (BIMAG staat voor Boeren Insecten Monitoring Agrarisch Gebied – een samenwerking van LTO en De Vlinderstichting). Tijdens de excursie krijg je uitleg over het werken met LedEmmers om nachtvlinders te monitoren. Daarnaast gaan we rondkijken met nachtkijkers op zoek naar wat er verder nog rondloopt en –vliegt!

Max. 15 personen

20.30 - 22.00 uur

PEAZEMERLANNEN BIJ NACHT

Jan de Boer en Adriaan de Lange, It Fryske Gea

Ontdek de rust van de natuur terwijl je luistert naar de zachte geluiden van het Wad en het uitzicht over de vuurtorens van de eilanden bewondert. Geniet van een verfrissende wandeling over de dijk en ervaar de nieuwe, planmatige inrichting van de kwelder. Ontdek de rijke cultuurhistorie van de dorpen die deze unieke regio omarmen. Een belevenis die al je zintuigen prikkelt!

Max. 25 personen

20.30 - 22.00 uur

NACHTVLINDERS

Gerrit Tuinstra, Landschapsbeheer Friesland

Gerrit Tuinstra doet inmiddels al tientallen jaren onderzoek naar het voorkomen van nachtvlinders in Friesland; de laatste jaren doet hij dat vooral in het Lauwersmeergebied. Neem een kijkje bij het witte doek waar Gerrit ze met helderwit licht naartoe lokt en laat je verwonderen door de prachtige soorten. Winstwaarschuwing: het is wel het naseizoen, dus veel soorten laten zich dan niet meer zien, maar met een beetje geluk nog wel het 'blauw weeskind'! De precieze plek is nog niet duidelijk en hangt van het weer af, maar neem in ieder geval schoeisel mee voor ruig/nat terrein.

Max. 15 personen